

ŽIVOT MORSKIH KONJIĆA I ŠILA

Ljetno poslije podne. Sunce pripiče, ali jaki sjeverozapadnjak, mastral, ublažuje vrućinu. Bezbrojni valovi bijele se širokom azurnom površinom i razbijaju se o hridine. Pjena suncem obasjana fra tisućama blještavih kapljica, poput bisera. Galebovi kruže nad valovima i budno motre neće li između njih spaziti koji zalogaj. Usidreni guci i leuti u mandračima propinju se, a konopi škriplju, lanci zveče. Tamo dolje iza onih sivih kamenih ograda, meja, savijaju se zeleni borići, čempresi, oleandri, srebrni se maslinovo granje. A cvrčci, cikade neumorno cvrče i cvrče kao da svojim zvonkim cvrčanjem pjevaju himnu suncu, slobodi, životu, ljubavi, moru. Čri-čri-čri-čri! — nadaleko se čuje i miješa šumom granja, fijukom vjetra, škripom jarbola, bukom valova. — Puše naš lipi primorski friški mastral!

Malo ribarsko selo. Iza štale rasedlani tovar valja se po prašini, a drugi tamo reve. Kokoši čeprkaju, a koza vezana o stablo masline leži u hladovini žmirkajuć pred sobom zelenim očima i preživa. Osjeća se miris pečene ribe, ulja, miris štale, morske trave, freškina, borove smole i humusa, ružmarina i katrana od namazanog leuta. Suše se mriže, parangali. Po vršama i barkama mnoštvo osa gricka ostatke riba. Na konopu između dvije masline lepršaju pokrpane košulje, hlače, bičve. Kuma Žuva pere, a muž joj, ribar Jure, lega' lipo ispod masline blizu koze. Naji' se pečenih salpi, popi' po litre crnega i sad hrče. A cvrčci cvrče, cvrče, cvrče. E-e, lipo li je ovako liti iza obida leć ispod masline kad puše mastral i zaspat. Daleko od velikega grada, daleko od konfužuuni, puno čejadi, od onih trunbeta tomobili i od one puste priše. — Čri-čri-čri!

Ive-e-e-e, nesrićo! Utopit ćeš se. Što to činiš?! — psuje Žuva sina. — Probudit ću oca, pa ćeš onda ćapat što te gre.

A mali Ive go!, sav garav od sunca, polegao na veliki kamen u mandraču, a nogama se zakvaćio o konop usidrene barke. Visi mu glava i pola tijela nad morem koje ga zapljuskuje, a niz lice i kosu curi voda. Rukama lomata i hoće da uhvati malu ribu, konjića, kojega su valovi nanijeli u mandrač.

— Nesrićni sin-e-e-e, hodi ća iz mandrača-a! Ala-a-a-a!

— Ma čekaj, o ma-a neka ćapan za meštra.

— Neka meštar sam ćapa, a ti hodi doma-a! Jesi razumi-i-i-!?

I na koncu uspjelo malom Ivi dohvatiti konjića. Brzo obuče hlače i bjež prema učiteljevom stanu. Lice mu se bijeli od soli.

Morski konjić — *Hippocampus antiquorum* LEACH

— Fanj'sus! — pozdravi Ive učitelja i pruži mu morskog konjića. U dvorištu škole kod učitelja bili su furešti, čejad s naočalima, niki profešuri.

— Evo ti na solad i fetu pipuna.

Ive metnuo novčić u džep i sjeo malo podalje na kamenu klupu, pižul, jeo pohlepno slatki komad voća i sluša' što ova čejad između sebe razgovaraju.

Kad se Jure probudi i protegnu, Žuva počela brontula 'kontra učiteju.

— Ma moj Jure ki nan je posla' ovo čudo od meštra u selo, an! Niki čudni čovik. Ne pije vina, biži od čejadi, ne igra briškulu. Ka' da je infišan. Čapaje letirići, šaje dicu da mu kupiju po kraju spuže i rake, a gušćerice i zmiije stavja u špirit. Ni to dobro za dicu da gledaju...

— A-a, ma što govoriš m.... To ti je čovik pametan, on šaje profešurima te beštije u velika mista za učit....

— Ma što će učit od gušćerice i letirića?! Ja ti govori da on ni čovik kako triba. Manjkaju njemu dva matuna u glavi. Evo sad, prije nego si se probudi', naš Ive mu poni' jednega morskoga konjića. Pa da je to pametan čovik? Ima niki čudni kanoćal doma. Ne gleda on prima moru š njim kako druga čejad, nego ga volta prima tavulinu. A-a, ni ništo u redu š njin. Boje bi bilo, Gospe moja da ga primistu iz našeg mista.

I dok se Žuva jadala svom mužu i sumnjala u zdravu pamet učitelja, u školskom dvorištu razvio se zanimljiv razgovor o morskome konjiću kojeg je ulovio mali Ive.

Neki profesor, koji je došao u goste učitelju stao prisutnima tumačiti:

— Čudna su vam bića ovi morski konjići, kako eto vidite, i po obliku njihovog tijela. Malo sličje ribama, jer dok ostale ribe plivaju držeći vodoravno tijelo, naš konjić stoji u moru uspravno. Nije nikako spretan i brz plivač. Radi toga on se obično drži dna, gdje ima mnogo bilja, da se može repom zakvačiti, jer ga slabašnog lako može odnijeti struja ili uzbibano more od jakih valova. Zato i nalazimo često poslije oluje mrtve konjiće izbačene na obalu, kao što je danas našao i ovaj dečko jednog takvog iznemoglog nesretnika, koga ovdje promatramo. Peraja na hrptu sličje mu lepezi, te mu poput propelera služi za pokretanje, dok mu rep, koji savija, služi kao kormilo. Pomaže se i onim dvjema malim perajama, koje su mu se smjestile čak na glavi iza njuškice, pa sličje ušesima. Tijelo mu je suhonjavo, kao da nema mesa, jer mu je koža, umjesto ljuskama, posuta malim košćanim pločicama i na tom čudnom oklopljenom tijelu ističe se glava, koja zaista sličje konjskoj. Zbog toga ovu ribu skoro u svim jezicima nazivaju morskim konjićem. Ovaj stanovnik morskih livada sličje donekle kalemeonu, jer može mijenjati boju prema okolišu, da ne bude upadan neprijateljima. Može i svako oko zasebno pomicati. Kad se uplaši, kad ga nešto boli ili kad ga spopadne glad, nekako prohljedi. Kad je sit i zadovoljan boje su mu tamnije i sjajnije. U zaljubljenom stanju tijelo mu bliješti lijepim metalnim sjajem. — Glavna su mu hrana sitni račići i druge morske životinje. Držeći se pričvršćen repom o kakvu biljku budno pazi hoće li proći mimo koji neoprezni račić, kojeg odmah vješto ščepa.

Ovaj simpatični stanovnik mnogih mora naraste i preko 15 cm. U Jadranu postoje dvije vrste: **konjić kratkokljuni** i **konjić dugokljuni**. Oko obala Australije živi posebna vrsta konjića, upravo fantastična izgleda. Tijelo mu je obraslo nekim čudnim privjescima, sličnim poderanim krpama. Pravo strašilo! Kada pliva sličje donekle odrpancu, vagabundu u dronjcima. Međutim, kad znamo da u prirodi sve ima svoju svrhu, onda brzo dolazimo do zaključka da su one krpe i vrpce savršena imitacija morskog bilja u koje se australski konjić skriva, odlična maska da ostane neprimijećen od nezasičnih grabežljivaca koji mu ugrožavaju život.

Najzanimljiviji je kod morskih konjića način razmnožavanja. Tu su morski konjići potpuno pod papučom svojih ženki. Ženka naprosto prilijepi svoja jaja mužjaku na trbuh i ode svojim putem. To je način njihove oplodnje i briga za potomstvo. Zapravo, i kod nekih drugih riba, navlastito slatkovodnih, kao što su na primjer koljuška i veleperka, mužjaci a ne ženke vode brigu za obranu još nekog novog naraštaja. Ali ipak očinske dužnosti vrše drukčije nego morski konjići, kojima je

suđeno, da nose punu torbu oplodjenih jaja i da strpljivo čekaju dok se mladi ne izvale. Priroda je, dakle, mužjake ovih malih morskih riba napravila tako velikim i savršenim kavalirima prema njihovim ženkama da se ove doista mogu nazvati bezbrižnim sretnicama.

U toplo doba godine kada i morske konjiće zahvati ljubavni žar, milovanje i ljubavno očitovanje među zaljubljenim počinje nježnim dodirima, guranjem, natjeravanjem, a onda se zakvače repovima, pa se njišu, njišu, kao da izvode neki starijski tradicionalni svadbeni ples. U tim sretnim medenim danima ženka namjesto mužjaka dobiva krasno modrikasto svadbeno ruho, koje se prelijeva divnim kovnim sjajem, a mužjaku pak počinje na trbušnoj strani rasti tanka kožica koja će se pretvoriti u kesicu i biti spremište za oplodjena jaja. Dakle, sve obratno nego što bi zapravo moralo biti. I u ovom slučaju mužjak morskog konjića je iznimka, jer se obično i kod nekih vodenih životinja, isto kao i kod kopnenih, mužjaci ističu od ženke ljepotom i bojom svoga ruha, pogotovo u vrijeme kada se obavlja oplodnja. A eto, jadni mužjaci morskih konjića i u tim danima ljubavnih slasti zadržavaju svoje svakidašnje skromno i prilično neugledno sivkastosmeđe ruho.

Čim ženka počnu dozrijevati jaja, one ih uvelike razdragane i uzbuđene, nalijepe mužjacima na trbuh. A ovi sretni i presretni primaju taj dragi poklon, pa također obuzeti ljubavnim žarom, odmah oplođuju preuzeta jaja. Oni će ih tada brižno čuvati u onoj kesici koja im je izrasla na trbušnoj strani sve dok se iz njih ne izlegu mladi. Ali pojedinoj ženki ne dozrijevaju sva jaja odjednom, nego postepeno, pa svaka ženka mora više puta predavati mužjacima po nekoliko dozrelih jaja. To znači da svaki mužjak prima i oplođuje jaja od nekoliko ženki, a ne samo od jedne.

Kada ženka podijeli mužjacima sva svoja jaja, time je ona kao majka izvršila svoje dužnosti, pa lišena tog tereta, bezbrižna i zadovoljna otpliva dalje svojim putem. Za dalju sudbinu potomstva vode brigu kavaliri mužjaci, koji na svojim trbusima ponese pune torbe mladog naraštaja.

Dok pojedini mužjak sabere dovoljno jaja to obično traje tri do četiri dana. Tada se kesica sama zatvara. Od toga časa mužjak se posve izmijeni. Nije više onako nestašan, živahan. Ljubavni žar mu ugasne, pa za ženke više ne mari, jer ga sada zakupljaju roditeljske brige. Nekako je postao i plašljiv, pa traži skrivena mjesta da ne bude izložen pogledima opasnih proždrljivaca. Ne radi se sada samo o njegovoj glavi, nego i o životu brojne mladunčadi koju on s toliko ljubavi na svom tijelu nosi, a ljubav i veliku brigu redovito strah prati. I tako, eto, dobri otac, onako nabrekla trbuha, sličnog nosećoj ženi, nestrpljivo očekuje onaj sretni dan, kad će njegova dražesna djeca izmiliti iz kesice jer su se već u njoj izvalili. Neko vrijeme mladi ostaju tu dok ne ojačaju budući da u kesici imaju i dovoljno hrane.

Proučavanjem života morskih konjića ustanovljeno je da ta kesica zapravo odgovara posteljici ili placenti, organu koji se kod sisavaca stvara u materiji za vrijeme trudnoće te služi za ishranu embrija i njegovu opskrbu s kisikom. — Dvadesetak dana nakon oplodnje kesica se počne otvarati i cijepati, a iz nje iskaču žurno i veselo mladi konjići. Jedva su pola centimetra veliki, a već potpuno slični odraslima. U prvom času zastanu tu smušeni, zabezegnuti — kao da ih je očaralo sve ono što su ugledali. A malo zatim, i ne obazniji se na brižnog roditelja, razbježe se na sve strane.

Morska šila, pak, iako su u srodstvu s konjićima, s kojima imaju toliko zajedničkog, ipak su posve drukčijeg izgleda, kako nam to i sam njihov naziv kazuje. Uskoro, bridasto tijelo im se produljilo, pa su nalik na mlade jegulje ili zmijske. U nekim našim primorskim krajevima, radi zelenkaste boje, postoji za šila još i naziv: morske gušterice. — Šila su kao i konjići stanovnici raznih mora, a ima ih više od stotinu vrsta i oblika. U Jadranu je ustanovljeno devet vrsta, a najveće među njima je **šilo tankokljuno**, koje mjeri u duljinu i preko 40 cm, a od njega je nešto manje **šilo tupokljuno**. Neka šila nemaju repne peraje, pa ih to još više pravi zmijsolikima. Svrstani su u posebnu skupinu, a naši ih ribari nazivaju šilo-zmije.

I kod morskih šila slična je skrb za potomstvo, jer je i njihovim mužjacima suđeno da vode glavnu brigu za održanje vrste. Kada se početkom ljeta i kod ovih suhonjavih bića rasplamsa ljubav, zaljubljeni se za vrijeme mriješćenja priljube jedno uz drugoga i tako savijaju svoja dugoljasta tijela da svaki ljubavni par izgleda kao isprepletana dva velika slova S. Ženka pomoću neke posebne izrasline, leglice, postavi mužjaku nekoliko svojih jaja pri kraju duguljstae udubljene brazde koja se poput žlijeba pružila na njegovoj trbušnoj strani. Ta jaja mužjak odmah oplodi, pa ih spretnim vijuganjem tijela smjesti u brazdu i naniže jedno uz drugoga poput zrna bisera tako da bude još dovoljno mjesta i za ostala jaja koja će mu ih predati druge ženke. Ali da oplodena jaja budu zaštićena u spomenutoj udubini i da iz nje ne ispadnu, s obje strane te udubljene brazde nalaze se neke izrasline poput dva tanka zaklopca, plašta. Čim je brazda dovoljno ispunjena oplodjenim jajima, spomenuti se

zaklopci zatvore kao krila od vrata i prekriju brazdu i jaja u njoj. Otvaraju se tek onda kad se mlada šila izlegu. Ali šilo-zmije nemaju te zaklopce. Njihovo tijelo izlučuje u brazdi jako ljepljivu tvar da jaja ne mogu ispasti iako su u direktnom dodiru s morskom vodom.

Šilo se zna savršeno pritajiti da izbjegne pogledu neprijatelja. Kada se nalazi blizu tamnijih alga, tada obično poprima smeđu boju, a kod trave purića postaje zelenkast. I ne samo to. Zaprijeti li mu ozbiljna pogibelj, šilo se sasama ispruži i ukoči te se u okomitom stavu priljubi uz dugoljasto lišće purića. Na taj način postaje ne samo bojom, nego i oblikom potpuno sličan listu te biljke. Pa tko da ga onda otkrije u toj šumici!

Kao ni konjići, tako ni šila nisu nam za hranu, jer su koštunjavi. Ribari ih bacaju kao bezvrijedne natrag u more.

Vidite, dakle, koliko ima fantastičnih oblika života u moru, u tom elementu, gdje je nastao život na zemlji — završi profesor svoje pričanje. Supruga učitelja donese litru dobrog vina i pjat pršuta da pogosti »profešure«. I kad su lipo ćapali škufju počeli su kantat.

Mali Ive se sjetio da mora pomoć ocu staviti parangal u kašetu i brzo pobjegne iz dvorišta zakričavši: Fanj'sus!

— A di si bi tako dugo, an?

— Sluša san što govoriš ona čejad.

— Pa što su razgovarali? — zapita Jure sina.

— Ma, ma onako, nisam ih puno razumi. Rekli su da ženska prilipi na trbuh....

— Što-o? — zaprepasti se kuma Žuva.

— D-da ženska prilipi muškemu na trbuh.

— Prilipi ću ja tebi dvi po čunki ako budeš još jedan put slušati take razgovore. An, jesi ga ču Jure! An, reči sad, je li to čejade pri zdravon pameti. Tako ti svetega, da ženska prilipi muškemu... I tega su čovika poslali u selo da nan uči dicu. Kad pojdeš u grad reči ti to moj Jure podestatu, pa neka ga istiraju. Dica ovako mogu inšepjat od ludih pripovisti. A i ja ću svoju reči Dun Marinu.

— E-e imaš Gospe mi, pravo! — potvrdi Jure. — Oli je ovi čovik šenu' s pameti, oli ima posla s vragon. Pa oni kanoćal s kojim vavik gleda tavulin. Hm! Ne komoda me... Ako ga ne maknedu iz našega sela sakr... ćapat ću ga ka grintavu mašku i bacit u more. Hoću Gospe mi...